

Marlena Wach

Problematyka osobowości prawnej na przykładzie regulacji występujących w prawie Francji, Federacji Rosyjskiej, Niemiec, Anglii i Stanów Zjednoczonych

Różnorodność form osób prawnych biorących udział w obrocie cywilnym i gospodarczym wynika często z zapotrzebowania na daną formę działalności. W zróżnicowany sposób klasyfikuje się osoby prawne, co wynika ze specyfiki poszczególnych rodzin prawa i zależne jest od zastosowanych kryteriów klasyfikacji. Pomimo wielości form istnieją kryteria ogólne dla wszystkich osób prawnych w każdym ustawodawstwie. Należy do nich podział na publiczne i prywatne osoby prawne. Do pierwszych należą osoby prawne utworzone przez władze publiczne, jak również instytucje, zakłady i organizacje prowadzące działalność oświatową, kulturalną bądź naukową. Drugą grupę stanowią prywatne i państwowe przedsiębiorstwa oraz spółki. Niewątpliwie wśród podmiotów prywatnych spółki handlowe stanowią najbardziej liczną grupę z uwzględnieniem ich podziału na osobowe i kapitałowe. Znalezienie podobieństw i różnic w podejściu do osobowości prawnej w poszczególnych ustawodawstwach możliwe jest jedynie poprzez stosunkowo szczegółowe przedstawienie tych zagadnień.

I. Osobowość prawna w prawie francuskim

1. Uwagi ogólne

Kodeks cywilny (*code civil*) z 1804 r. i kodeks handlowy z 1807 r. (*code de commerce*) stanowią podstawowe fundamenty prawa prywat-

nego w stosunkach handlowych we francuskim systemie prawnym. Jednak dopiero ustawa z 24 lipca 1966 r. o spółkach handlowych¹ zebrała, uporządkowała i rozbudowała regulację prawną o spółkach handlowych. Następnie rozporządzenie rządowe (*L'ordonnance* nr 2000-912) z 18 września 2000 r., opublikowane w *Journal Officiel* nr 219 z 21 września 2000 r.² wprowadziło zmiany m.in. do ustawy z 1966 r. Kodeks cywilny Napoleona właściwie pomijał problem osób prawnych. Związane było to z przyjęciem indywidualistycznego rozwiązania, które uznawało za podmiot prawa jedynie osobę fizyczną, która mogła, pod kontrolą państwa, urzeczywistniać swoje prawo do zrzeszania się w celach gospodarczych i społecznych. Faktycznie była jednak uznawana odrębna podmiotowość różnych zrzeszeń. Orzecznictwo uznało osobowość prawną spółek cywilnych, choć dopiero nowelizacja kodeksu cywilnego z 1978 r.³ zmieniła treść art. 1842 francuskiego kodeksu cywilnego⁴. Natomiast wszystkie spółki handlowe, tj. spółka jawna, komandytowa, spółka z o.o. i komandytowo-akcyjna oraz spółka akcyjna posiadają osobowość prawną. Spółka handlowa powstaje jako osoba prawna przez wpis do rejestru handlowego. Przyznanie osobowości prawnej spółkom osobowym nie oznacza braku osobistej i solidarnej odpowiedzialności wspólników za zobowiązania.

2. Kategorie osób prawnych

Osoba prawna powstaje w wyniku zgodnej woli jej członków zmateralizowanej poprzez podpisanie statutu oraz rejestrację w Rejestrze Handlu i Spółek (*Registre du Commerce et des Sociétés*) w przypadku spółek (*sociétés*) lub w Prefekturze (*Préfecture*) w przypadku stowarzyszeń (*associations*). Utrata osobowości prawnej następuje z momentem rozwiązania tych podmiotów. Osobowość prawna osoby prawnej jest odrębna od osobowości jej członków. W prawie francuskim wyróżnia się trzy kategorie osób prawnych: osoby prawne prawa publicznego, osoby

¹ Ustawa z 24 lipca 1966 r. o spółkach handlowych (Code de commerce, L 66-537).

² Zob. <http://www.pme.gouv.fr/informations/regle/regle03.htm>

³ Ustawa nr 78-9 z 4 stycznia 1978 r. (L 78-9), która zmieniła art. 1842-1843 kodeksu cywilnego.

⁴ Francuski kodeks cywilny, dalej: f.k.c.

prawne prawa prywatnego oraz osoby prawne prawa publiczno-prywatnego.

3. Osoby prawne prawa publicznego

Odnosnie do osób prawnych prawa publicznego wyróżnia się:

1) korporacje publiczne tworzone przez państwo, departamenty, samorząd terytorialny;

2) przedsiębiorstwa publiczne: służby administracji publicznej lub przemysłowej dotowane przez samodzielne jednostki lub zakłady budżetowe, jak m.in. uniwersytety, szpitale;

3) spółki znacjonalizowane: spółki akcyjne podlegające prawu prywatnemu, których państwo jest jedynym lub głównym udziałowcem – np. Francuskie Koleje Państwowe.

4. Osoby prawne prawa prywatnego

Rozróżnia się pięć kategorii osób prawnych prawa prywatnego: spółki (*sociétés*), stowarzyszenia (*associations*), zgrupowania interesów ekonomicznych (*groupements d'intérêts économiques*), związki zawodowe (*syndicats professionnels*) oraz fundacje (*fondations*).

5. Spółki

Spółkami cywilnymi są spółki, których przedmiot i forma są cywilne. Działalność jest cywilna, gdy jest prowadzona w formie cywilnej, tzn. innej niż forma uznana za handlową przez kodeks handlowy m.in. w zakresie rolnictwa. Spółki handlowe są regulowane przez wskazaną ustawę z dnia 18 września 2000 r. Charakter spółki zdefiniowany jest przez jej formę i przedmiot działalności. Należy wskazać na dwie kategorie spółek⁵: spółki cywilne (*sociétés civiles*), tj. spółki cywilne zarządzające nieruchomościami (*SCI – société civile immobilière*), spółki cywilne o profilu zawodowym (*société civile professionnelle – SCP*) oraz spółki handlowe (*sociétés commerciales*). Spółkami handlowymi⁶ z racji ich formy i nie-

⁵ Y. Chaput, *Droit des sociétés*, Presses Universitaires de France (P.U.F.), Paryż 1993, s. 56-57.

⁶ P. Didier, *Droit commercial*, t. 2, *L'entreprise en société*, P.U.F. Thémis 1997, s. 536-537 i 542-545.

zależnie od przedmiotu ich działalności są spółki jawne – SNC (*sociétés en nom collectif*), spółki komandytowe (*sociétés en commandite simple* SCS), spółki z o.o. (*sociétés à responsabilité limitée* SARL) oraz spółki akcyjne (*société anonyme* SA, *sociétés par actions*) i spółki komandytowo-akcyjne (*sociétés en commandite par actions* SCA) i korporacje spółek, „uproszczona” forma spółki akcyjnej (*sociétés par action simplifiée* – SAS). Zgodnie z art. L. 210-6 francuskiego kodeksu handlowego z 18 września 2000 r. spółki handlowe nabywają osobowość prawną w chwili ich rejestracji w rejestrze handlowym. Spółka handlowa działa przez swoje organy.

Definicja spółki znajduje się w artykule 1832 f.k.c.⁷, w którym jest zdefiniowana jako umowa. Ustawa z 11 lipca 1985 r. umożliwiła ponadto tworzenie jednoosobowych spółek z ograniczoną odpowiedzialnością (*Entreprise Unipersonnelle à Responsabilité Limitée* EURL). Fundamentalną zasadą w prawie francuskim jest jednolitość majątku, co oznacza, że dana osoba posiada wyłącznie jeden majątek. Wyjątkiem od tej zasady jest EURL, gdzie osoba fizyczna może wydzielić część swojego majątku dla potrzeb działalności gospodarczej. Jednoosobowy wspólnik zobowiązany jest do wniesienia wkładu, w związku zaś z istnieniem EURL jako odrębnej osoby prawnej, jego odpowiedzialność finansowa ograniczona jest do wysokości wkładu. Zatem każda spółka musi zawierać trzy podstawowe elementy: wspólników (niemniej możliwe jest utworzenie jednoosobowej spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, tj. EURL), wkłady oraz uczestnictwo w zyskach i stratach. Spółki cywilne oraz spółka jawna i komandytowa są zaliczane do grupy tzw. spółek osobowych. Tę grupę spółek określa się w doktrynie francuskiej jako *sociétés de personnes* czy *sociétés à caractère personnel*. Spółkom osobowym przeciwstawia się tzw. spółki kapitałowe, które nazywa się *sociétés de capitaux* czy *sociétés à caractère impersonnel*. Skutki prawne rozwiązania spółki są uregulowane w art. 1844-8 ust. 3 f.k.c., który stanowi, że osobowość prawną spółki istnieje podczas procesu likwidacji aż do jej zakończenia i rozwiązania spółki.

Spółką cywilną (*société civile*) jest każda spółka, której prawo nie nadaje innej kwalifikacji prawnej. O istocie spółki cywilnej decydują dwie

⁷ Article 1832 du code civil; <http://lexinter.net/Legislation/codecivil.htm>

właściwości: posiadanie osobowości prawnej związanej z wymogiem wpisu do rejestru (art. 1842 f.k.c.) oraz podział kapitału spółki na równe udziały. W formie spółki cywilnej działają zarówno podmioty zajmujące się nieruchomościami, jak i osoby fizyczne zarządzające swymi nieruchomościami. Występują także spółki cywilne o profilu zawodowym (SCP), które umożliwiają osobom wykonującym wolny zawód wspólne wykonywanie działalności. Wspólnikami mogą być co najmniej dwie osoby fizyczne mogące wykonywać określony zawód. Ponoszą one nieograniczoną i solidarną odpowiedzialność za długi spółki. Za szkody będące wynikiem wykonywania czynności zawodowych wspólnik odpowiada solidarnie ze spółką całym swoim majątkiem.

Spółka jawna (*société en nom collectif* – SNC) jest spółką osobową, która powinna posiadać co najmniej dwóch wspólników niebędących osobami prawnymi i niektórymi osobami fizycznymi (np. wykonującymi wolny zawód). Zgodnie z art. L.221-1 k.h. wspólnicy tej spółki mają status przedsiębiorców i odpowiadają w sposób nieograniczony i solidarny za zobowiązania spółki. Prawo nie określa, kiedy spółka ta winna się zarejestrować w rejestrze podmiotów gospodarczych, ale dopiero z chwilą rejestracji uzyskuje ona osobowość prawną. Brak jest też ustawowego określenia wysokości minimalnego kapitału, gdyż wspólnicy odpowiadają własnym majątkiem za zobowiązania spółki.

Spółka komandytowa (*société en commandite simple* – SCS) jest takim rodzajem spółki osobowej, w której występują dwie grupy wspólników o różnym statusie prawnym:

– komplementariusze, którzy są przedsiębiorcami odpowiadającymi za zobowiązania spółki; są oni związani *intuitus personae* (więziami osobowymi) i ich status jest podobny do wspólników spółki SNC. Mogą być jednocześnie zarządcami spółki;

– komandytariusze, którzy nie są przedsiębiorcami, odpowiadają za zobowiązania spółki tylko do wysokości swoich wkładów, które nie mogą polegać na świadczeniu usług. Nie mają wpływu na działalność spółki.

Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością (*Société à Responsabilité Limitée* – SARL⁸) jest to spółka posiadająca osobowość prawną o cha-

⁸ Uregulowana przez art. L. 223-1 do L. 223-43 k.h. z 18 września 2000 r. oraz art. 20 do 53 dekretu nr 67-236 o spółkach handlowych z 27 marca 1967 r.

rakterze mieszanym, gdyż posiada cechy zarówno spółki osobowej, jak i kapitałowej. Wspólnikami mogą być osoby fizyczne lub prawne, których liczba wynosi od jednego do pięćdziesięciu. W przypadku przekroczenia ilości 50 wspólników spółka winna zostać w ciągu 2 lat przekształcona w spółkę akcyjną, w przeciwnym razie ulegnie ona rozwiązaniu, chyba że w tym okresie liczba wspólników zmniejszy się co najmniej do 50-ciu. Prawo francuskie wymaga dla powstania spółki z o.o. pełnego wniesienia udziałów przez wspólników. Wspólnicy w spółce z o.o. odpowiadają do wysokości ich wkładów.

Spółka komandytowo-akcyjna (*société en commandite par actions – SCA*) uregulowana w art. L. 226-1 do L. 226-14 k.h. jest spółką kapitałową o kapitale zakładowym podzielonym na akcje, w której występują dwie grupy wspólników. Jeden lub kilku wspólników zwanych jest komplementariuszami i są oni przedsiębiorcami odpowiadającymi w sposób nieograniczony oraz solidarny za zobowiązania spółki, pozostali to komandytariusze, których nie może być mniej niż trzech. Komandytariusze mają status podobny do akcjonariuszy w spółce akcyjnej i odpowiadają za zobowiązania spółki tylko do wysokości swoich wkładów. Nie mają oni wpływu na działalność spółki⁹.

Spółka akcyjna (*Société Anonyme – SA*¹⁰) jest to wyposażona w osobowość prawną spółka kapitałowa, tworzona przez przynajmniej siedmiu wspólników, a kapitał jej podzielony jest na akcje. Dla założenia spółki akcyjnej niezbędne jest pokrycie subskrypcją całej wysokości kapitału statutowego oraz dokonanie wpłat na akcje gotówkowe co najmniej w wysokości 1/4 ich wartości nominalnej. Natomiast dla wydania akcji pokrywanych wkładami w naturze niezbędne jest ich wniesienie do majątku spółki w całości. Wspólnicy odpowiadają do wysokości swoich wkładów.

„Uproszczona” forma spółki akcyjnej (*société par actions simplifiée-SAS*) jest to forma spółki wprowadzona ustawą z dnia 3 stycznia 1994 r. w celu ułatwienia współpracy między przedsiębiorstwami. Obecnie spół-

⁹ Por. C. P o d s i a d l i k, *Spółka komandytowo-akcyjna w prawie francuskim w aspekcie projektowanych zmian kodeksu handlowego*, Prawo Spółek 1998, nr 7-8, s. 46 i nast.

¹⁰ Do spółki tej odnoszą się art. L. 225-1 do art. L. 225-270 k.h. z 18 września 2000 r. oraz art. 54 do 201 i art. 204 do 242-7 dekretu o spółkach handlowych z 1967 r.

ka ta uregulowana jest w art. L. 227-1 do art. L. 227-20 k.h. z 18 września 2000 r. SAS charakteryzuje się dużą elastycznością oraz przeważające znaczenie ma tu *intuitus personae* (więzi osobowe). Wspólnikami są spółki cywilne lub handlowe o ustawowo określonym minimalnym kapitale. Wspólnikami nie mogą być osoby fizyczne, stowarzyszenia ani zgrupowania interesów ekonomicznych (GIE). Do założenia tej spółki niezbędnych jest przynajmniej dwóch wspólników.

6. Stowarzyszenia

Regulacje dotyczące stowarzyszeń zawiera ustawa z 1 lipca 1901 r. Posiadają one osobowość prawną i mają za przedmiot działalności cele inne niż podział zysków. W przypadku stowarzyszeń zgłoszonych (*associations déclarées*) zgłoszenia dokonuje się w Prefekturze. Czynność ta jest warunkiem uzyskania osobowości prawnej, ale ta osobowość pozostaje ograniczona, gdyż stowarzyszenie zgłoszone nie może uzyskiwać darowizn ani spadków. Z kolei stowarzyszenia pożytku publicznego (*associations d'utilité publique*) nabywają osobowość prawną na drodze rozporządzenia Rady Ministrów, po uzyskaniu opinii Rady Stanu (*Conseil d'Etat*). Te stowarzyszenia mają „pełną” osobowość prawną i tym samym mogą otrzymywać darowizny i zapisy. Żadne stowarzyszenie nie może prowadzić działalności gospodarczej. Celem stowarzyszenia nie jest bowiem osiąganie zysku, który może powstać wyłącznie w wyniku spieniężenia majątku. Wkłady są dobrowolne i mogą się na nie składać wiedza, usługi lub kapitał. Odpowiedzialność członków ograniczona jest do wysokości ewentualnego wkładu danego członka.

7. Zgrupowanie interesów ekonomicznych (*Groupements d'Intérêts Economiques – GIE*)

Pośrednią formą pomiędzy stowarzyszeniami a spółkami jest zgrupowanie interesów ekonomicznych utworzone na podstawie rozporządzenia z 23 września 1967 r. Są to zgrupowania osób lub dóbr mające za cel ułatwianie lub rozwój działalności ekonomicznej ich członków lub zwiększenie efektywności tej działalności. Zgrupowania odróżniają się od spółek m.in. tym, że nie ma w nich obowiązku wnoszenia wkładów. W przypadku GIE zdobywanie zysków jest drugorzędne. Zgrupowanie interesów

ekonomicznych nabywa osobowość prawną w chwili rejestracji w rejestrze handlowym. Członkowie są zobowiązani do udziału w stratach i odpowiadają za długi zgrupowania w sposób nieograniczony i solidarny.

8. Osoby prawne prawa publiczno-prywatnego

Osoby prawne prawa publiczno-prywatnego są to zgrupowania, które podlegają prawu publicznemu, podczas gdy wykonują działalność prawa prywatnego. Należą do tej grupy podmiotów przedsiębiorstwa publiczne przemysłowe oraz handlowe, np. *GDF (Gaz de France)*. Ponadto niektóre zgrupowania podlegają prawu prywatnemu w zakresie ich organizacji, podczas gdy w pewnych aspektach podlegają prawu publicznemu. Są to np. komitety przedsiębiorstw (*comités d'entreprises*) oraz izby zawodowe (*ordres professionnels*).

II. Osobowość prawna w prawie Federacji Rosyjskiej

1. Rozwój prawa prywatnego

W przeciwieństwie do innych państw Europy kontynentalnej, takich jak Niemcy, Francja, Hiszpania czy Polska, prawo prywatne Rosji nie ma dualistycznego charakteru, co skutkuje tym, że stosunki majątkowe, zarówno w obszarze cywilnym, jak i handlowym, uregulowane są w jednym akcie nazwanym kodeksem cywilnym. Pierwszy kodeks cywilny Federacji Rosyjskiej był przyjęty 31 października 1922 r. W celu dostosowania norm prawa prywatnego do zmieniającej się rzeczywistości został opracowany nowy kodeks cywilny Rosji, który zaczął obowiązywać z dniem 1 października 1964 r. W kodeksie tym jako podmioty stosunków cywilnoprawnych wskazane były przedsiębiorstwa państwowe, zjednoczenia, państwowe jednostki budżetowe, przedsiębiorstwa spółdzielcze i organizacje społeczne. 21 października 1994 r. przyjęta została pierwsza część nowego kodeksu Federacji Rosyjskiej¹¹, która weszła w życie 1 stycznia 1995 r. 1 marca 1996 r. zaczęła obowiązywać druga część tego kodeksu, a 1 marca 2002 r. weszła w życie trzecia jego część obejmująca spadki i prawo prywatne międzynarodowe. Ponadto 8 sierpnia 2001 roku

¹¹ Dalej zwany: k.c. FR.

Prezydent Federacji Rosyjskiej podpisał federalne prawo o państwowej rejestracji osób prawnych i indywidualnych przedsiębiorców, które zaczęło obowiązywać od 1 lipca 2002 r.

2. Pojęcie i cechy osoby prawnej¹²

Zgodnie z art. 48 k.c. FR każda organizacja mająca status osoby prawnej powinna posiadać określone cechy¹³, do których należy:

1) organizacyjna jedność, która przejawia się w określonej hierarchii, polegająca na tym, że organizacja jako całość zdolna jest do podejmowania określonych zadań, ma wyraźną wewnętrzną strukturę i organy zarządu¹⁴;

2) wydzielony majątek, co oznacza, iż osoba prawna posiada określony majątek na prawie własności, prawie zarządu gospodarczego lub zarządu operatywnego;

3) samodzielna odpowiedzialność (art. 56 k.c. FR) – każda osoba prawna samodzielnie ponosi majątkową odpowiedzialność za swoje zobowiązania – założyciele, uczestnicy lub właściciele majątku osoby prawnej nie odpowiadają za jej zobowiązania, a osoba prawna nie odpowiada za ich zobowiązania, z wyjątkiem wypadków przewidzianych kodeksem cywilnym albo organizacyjnymi dokumentami osoby prawnej;

4) występowanie przez osobę prawną w obrocie we własnym imieniu i na własny rachunek; każda osoba prawna ma swoją nazwę zawierającą także informację o jej formie organizacyjno-prawnej.

Zatem, w przeciwieństwie do polskiego normatywnego systemu nadania osobowości prawnej, w Rosji został przyjęty system przyznawania osobowości prawnej wszelkim organizacjom spełniającym pewne kryteria. Zdolność prawna osoby prawnej powstaje z momentem zatwierdzenia jej statutu, a jeżeli statut podlega rejestracji, z momentem jego zarejestrowania. Art. 51 k.c. FR reguluje państwową rejestrację osób prawnych¹⁵. Osoby prawne podlegają państwowej rejestracji w organach sądowych

¹² JE.B. Chochłow, W.W. Borodin, *Pojęcie osoby prawnej: historia i współczesne podejście*, Państwo i Prawo 1993, z. 9.

¹³ Tamże, s. 155-156.

¹⁴ Organizacyjną jedność reguluje się dokumentami organizacyjnymi osoby prawnej i normatywnymi aktami określającymi działalność tego podmiotu.

¹⁵ W Federacji Rosyjskiej brak jest specjalnego handlowego rejestru osób prawnych.

na zasadach określonych przez prawo. Państwowy rejestr handlowych osób prawnych jest jawny. Sąd może odmówić rejestracji osoby prawnej w przypadku niezgodności przedłożonych dokumentów z prawem. Osoba prawna powstaje z momentem rejestracji (art. 51 pkt 2 k.c. FR) i działa na podstawie ustawy albo umowy i ustawy. W sytuacjach określonych prawem osoba prawna nieprowadząca działalności gospodarczej może działać na podstawie ogólnych postanowień o organizacjach danego rodzaju. Osoby prawne mogą być tworzone dla realizacji celów zarobkowych i niezarobkowych (art. 50 pkt 1 k.c. FR). Osoby prawne o celach zarobkowych są tworzone dla osiągnięcia zysku, który może być dzielony pomiędzy udziałowców. Z kolei osoby prawne nienastawione na zysk mogą powstać m.in. w formie spółdzielni konsumpcyjnych, organizacji (zjednoczeń) społecznych lub religijnych oraz w formie fundacji. Wskazane formy organizacyjno-prawne niezarobkowych osób prawnych, uregulowane w art. 116-123 k.c. FR, nie stanowią wyczerpującego wyliczenia, gdyż podmioty te regulowane są także przez inne akty normatywne określające działalność poszczególnych rodzajów organizacji. Organizacje niekomercyjne nie są nastawione na zysk, a uzyskiwane dochody służą osiągnięciu przyjętych przez nie celów i nie mogą być dzielone pomiędzy uczestników¹⁶.

3. Organizacyjno-prawne formy podmiotów gospodarczych Federacji Rosyjskiej

Jak zostało to już wskazane, osoby prawne w Rosji mogą być organizacjami handlowymi lub społecznymi, nieukierunkowanymi na osiągnięcie zysku. Kodeks cywilny Federacji Rosyjskiej wskazuje, że do organizacji handlowych zaliczane są spółki osobowe, spółki kapitałowe, spółdzielnie produkcyjne oraz przedsiębiorstwa unitarne (państwowe przedsiębiorstwa unitarne i municypalne przedsiębiorstwa unitarne) – art. 50 pkt 2 k.c. FR. Spółki są najbardziej rozpowszechnione w obrocie gospodarczym Federacji Rosyjskiej. Kodeks cywilny FR w art. 66 zawiera wyczerpujący wykaz spółek dopuszczonych do udziału w obrocie go-

¹⁶ Tak J. Funk, W. H w a l e j, [w:] *Nowe ustawodawstwo cywilne Rosji*, PUG 1998, nr 2, s. 12.

spodarczym. Do spółek osobowych zalicza się spółki jawne i komandytowe¹⁷, do których stosuje się liczne przepisy o spółce jawnej. W spółce jawnej uczestnicy, zgodnie z zawartą pomiędzy nimi umową, działają w imieniu tej spółki i ponoszą osobistą odpowiedzialność za jej zobowiązania należącym do nich majątkiem. Natomiast w przypadku spółki komandytowej mamy do czynienia z porozumieniem, w którym występują uczestnicy (komplementariusze) działający w imieniu spółki i odpowiadający za jej zobowiązania całym swoim majątkiem oraz jeden lub kilku uczestników (komandytariuszy), którzy ponoszą odpowiedzialność do wysokości wniesionych wkładów. Cechą wspólną spółek jest to, iż są one handlowymi organizacjami posiadającymi ogólną zdolność prawną, ich kapitał jest podzielony na wkłady uczestników i są one również właścicielami majątku powstałego w wyniku wniesienia wkładów oraz nabytego w związku z bieżącą działalnością. Różnice zaś w ich prawnym statusie wynikają z faktu, iż spółki osobowe są zjednoczeniem osób, podczas gdy spółki kapitałowe to zjednoczenie kapitału.

Niedopuszczalny jest jednoczesny udział osoby w kilku spółkach jawnych, ponieważ nie można tym samym majątkiem odpowiadać za zobowiązania wielu organizacji (art. 69 pkt 2 k.c. FR). Wyjątek stanowią komandytariusze w spółce komandytowej, którzy biorą udział w działalności spółki tylko do wysokości wniesionych wkładów i dlatego mogą jednocześnie być uczestnikami kilku innych podmiotów (*a contrario* art. 82 pkt 3 k.c. FR). Ponadto, zgodnie z pkt. 4 art. 66 k.c. FR, w spółkach jawnych i jako komplementariusze w spółce komandytowej mogą uczestniczyć tylko indywidualni przedsiębiorcy lub organizacje handlowe, ponieważ powinni oni bezpośrednio zajmować się gospodarczą działalnością spółki. Z kolei uczestnikami w spółkach kapitałowych oraz komandytariuszami w spółkach komandytowych mogą być osoby fizyczne i prawne. Spółki osobowe posiadają osobowość prawną oraz podzielony na wkłady uczestników kapitał, którego wysokość i skład określa umowa założycielska. Uczestnik spółki osobowej jest zobowiązany do wniesienia przynajmniej połowy swojego wkładu na kapitał spółki do momentu jej rejestracji. Pozostała część powinna być wniesiona w terminie ustalonym w umowie założycielskiej. Uczestnicy odpowiadają za zobowiązania spółki

¹⁷ Prawo rosyjskie nie normuje spółki partnerskiej i spółki komandytowo-akcyjnej.

osobowej swoim majątkiem osobistym subsydiarnie w stosunku do spółki. Odpowiedzialność ta zachodzi wówczas, gdy majątek spółki jest niewystarczający na pokrycie zaciągniętych zobowiązań. W przypadku spółek osobowych istnieje konieczność osobistego udziału członka w działalności spółki.

Kodeks cywilny FR zawiera wyczerpujący katalog organizacji handlowych¹⁸ wraz z regulacjami ogólnymi w tym zakresie, natomiast szczegółowych unormowań dotyczących spółek kapitałowych należy poszukiwać w prawie federalnym, tj. prawie o spółkach akcyjnych¹⁹ z 26 grudnia 1995 r. oraz o spółkach z ograniczoną odpowiedzialnością²⁰ z 8 lutego 1998 r. Wśród spółek kapitałowych wyróżnia się spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, spółki z uzupełniającą odpowiedzialnością oraz spółki akcyjne, które z kolei dzieli się na otwarte i zamknięte. Za otwarte spółki akcyjne uważa się spółki akcyjne, których uczestnicy mogą zbywać należące do nich akcje bez zgody innych akcjonariuszy. Spółki te są uprawnione do prowadzenia otwartej subskrypcji akcji i ich wolnej sprzedaży na warunkach określonych w ustawie i innych aktach prawnych. Natomiast za zamknięte spółki akcyjne uznaje się spółki akcyjne, których akcje rozdzielane się tylko pomiędzy ich założycieli lub między osoby z innego, określonego kręgu osób. Akcjonariusze zamkniętej spółki akcyjnej mają pierwszeństwo w nabywaniu akcji zbywanych przez innych akcjonariuszy tej spółki. W pkt 1 art. 66 k.c. FR dopuszczona została możliwość powoływania spółek przez jednego wspólnika w przypadku spółki z o.o., spółki z uzupełniającą odpowiedzialnością i spółki akcyjnej. Cechą spółek kapitałowych jest brak konieczności osobistego udziału w prowadzeniu spraw spółki, a najważniejszy jest udział majątkowy. Uczestnicy spółki z ograniczoną odpowiedzialnością nie odpowiadają za jej zobowiązania, a ponoszą ryzyko strat spowodowanych działalnością spółki do wysokości wniesionych przez siebie wkładów. Spółka z uzupełniającą odpowiedzialnością jest tworzona przez jedną lub więcej osób, a jej kapitał statutowy dzieli się na udziały o określonej w dokumentach założyciel-

¹⁸ Zob. art. 50 pkt 2 k.c. FR.

¹⁹ Ustawa federalna o spółkach akcyjnych z 26 grudnia 1995 r. ze zm., Zbiór Praw Federacji Rosyjskiej 1996, nr 1, s. 1 ze zm.

²⁰ Ustawa federalna o spółkach z ograniczoną odpowiedzialnością z 8 lutego 1998 r. ze zm., Zbiór Praw Federacji Rosyjskiej 1998, nr 7, s. 785 ze zm.

skich wysokości. Uczestnicy tej spółki z uzupełniającą odpowiedzialnością solidarnie ponoszą subsydiarną odpowiedzialność za jej zobowiązania swoim majątkiem do wysokości jednakowej dla wszystkich wielokrotności wartości ich wkładów, a wielokrotność ta jest określona w dokumentach założycielskich spółki. Z kolei uczestnicy spółki akcyjnej (akcjonariusze) nie odpowiadają za zobowiązania i ponoszą ryzyko strat związanych z działalnością spółki w ramach wartości należących do nich akcji.

Zgodnie z art. 113 k.c. FR w charakterze uczestników obrotu gospodarczego występują także unitarne przedsiębiorstwa, do których należą państwowe przedsiębiorstwa unitarne i municypalne przedsiębiorstwa unitarne. Unitarność przedsiębiorstwa oznacza, że jego majątek jest niepodzielny i przy zawieraniu jakichkolwiek umów nie może być rozdzielony na wkłady, części czy udziały pomiędzy jego pracownikami. Przedsiębiorstwa te nie są właścicielami wniesionego majątku, który jest odpowiednio własnością państwową lub municypalną. W zależności od tego, na mocy jakiego ograniczonego prawa zostało wniesione przez właściciela mienie do przedsiębiorstwa, wyróżnia się przedsiębiorstwo założone na prawie zarządu gospodarczego (art. 114 k.c. FR) i przedsiębiorstwo założone na prawie zarządu operatywnego (art. 115 k.c. FR). Działanie przedsiębiorstw unitarnych uregulowane jest, oprócz kodeksu cywilnego FR, przez ustawę federalną z dnia 14 listopada 2002 r. o państwowych i municypalnych przedsiębiorstwach unitarnych.

Z kolei prawne podstawy do działalności spółdzielni produkcyjnych stanowi, oprócz kodeksu cywilnego FR, obowiązujące od 8 maja 1996 r. federalne prawo o spółdzielniach produkcyjnych oraz ustawa z dnia 8 grudnia 1995 r. o spółdzielczości rolniczej. Zgodnie z pkt. 1 art. 107 k.c. FR produkcyjną spółdzielnią jest dobrowolne zjednoczenie osób fizycznych na podstawie członkostwa mające na celu wspólną produkcję lub innego rodzaju działalność gospodarczą opartą na osobistej pracy jego członków i opłacaniu składek. Spółdzielnia produkcyjna, tak samo jak spółki osobowe, to przede wszystkim zjednoczenie osób, a nie kapitału. Jej uczestnicy są zobowiązani do brania udziału²¹ w działalności spółdziel-

²¹ Udział polega na uiszczaniu składki przez członka spółdzielni i na udziale w odpowiedniej części aktywów spółdzielni (z wyjątkiem niepodzielnego funduszu) – pkt 3 art. 9 ustawy o spółdzielniach produkcyjnych.

ni, ale w odróżnieniu od spółek osobowych, w których „pełnymi” uczestnikami mogą być tylko indywidualni przedsiębiorcy i organizacje handlowe, członkiem spółdzielni produkcyjnej może być każda osoba fizyczna, która ukończyła 16 lat, i osoby prawne.

III. Osobowość prawna w prawie niemieckim

W ustawodawstwie niemieckim można wskazać podział na osoby prawne prawa prywatnego (*Juristische Personen des Privatrechts*) oraz osoby prawne prawa publicznego (*Juristische Personen des öffentlichen Rechts*). Organizacja i działanie osób prawnych prawa prywatnego regulowane są przez prawo prywatne. Osoby te dzieli się na osoby prawne prawa cywilnego i prawa handlowego. Odnosnie do tych pierwszych, to niemiecki Kodeks cywilny z 18 sierpnia 1896 r. BGB²² w części ogólnej (§ 1-240) zawiera rozdział regulujący tę kwestię i dzieli osoby prawne prawa cywilnego na osoby fizyczne, konsumentów, przedsiębiorców²³ (§ 1-14) i osoby prawne (§ 21-89). Z kolei tytuł dotyczący osób prawnych dzielony jest na trzy podtytuły – stowarzyszenia § 21-79 (*Vereine*), fundacje § 80-88 (*Stiftungen*) oraz osoby prawne prawa publicznego § 98 (*Juristische Personen des öffentlichen Rechts*). Charakterystyczne jest wprowadzone rozróżnienie między osobami prawnymi a organizacjami opartymi na wspólności majątku (*Gesamthandgesellschaften*). W doktrynie niemieckiej w zasadzie nigdy nie ustała dyskusja nad pojęciem osoby prawnej, a analiza tego zagadnienia stopniowo prowadzi do coraz szerszego uznania organizacji za podmioty posiadające osobowość prawną.

1. Stowarzyszenie (*Vereine*)

Przez stowarzyszenie BGB rozumie mający osobowość prawną związek osób zmierzających do zrealizowania wspólnego tym osobom celu, który może być niezarobkowy (np. społeczny), a realizujące go stowarzyszenia są określane jako *Idealvereine* (§21 BGB), lub gospodarczy²⁴. Stowarzy-

²² Bürgerliches Gesetzbuch 18.08.1896 (wszedł w życie 1.01.1900).

²³ D. Coester-Waltjen, *Rechtssubjekte: Natürliche Personen*, Jura 2000, s. 106-108.

²⁴ Ch. Hillgruber, *Das Vor- und Nachleben von Rechtssubjekten*, Juristen Zeitung (JZ) 1997, s. 975-981.

szenie niezarobkowe zdolność prawną (*Rechtsfähigkeit*) nabywa przez wpisanie do rejestru stowarzyszeń prowadzonego przez właściwy sąd okręgowy. Przy realizacji przez stowarzyszenie celu gospodarczego niezbędna jest do uzyskania osobowości prawnej zgoda organu państwowego. Stowarzyszenie musi liczyć co najmniej siedem osób, aby mogło być zarejestrowane (§ 56 BGB). Rejestr stowarzyszeń prowadzony jest przy sądzie okręgowym właściwym ze względu na miejsce siedziby stowarzyszenia. Członkowie stowarzyszenia ponoszą odpowiedzialność za wpłatę składek członkowskich, natomiast za zobowiązania wobec osób trzecich odpowiada stowarzyszenie.

2. Fundacja (*Stiftungen*)

Fundacje prawa prywatnego podlegają § 80-89 BGB. Do tej grupy zalicza się wszystkie fundacje utworzone w drodze aktu fundacyjnego i niebędące częścią składową organizmu państwowego lub kościelnego. Po raz pierwszy fundacje, traktowane wcześniej jako szczególne masy majątkowe przeznaczone przez fundatora do realizacji wskazanych przez niego celów użyteczności publicznej, zostały ujęte jako samodzielne osoby prawne przez G.A. Heisego w 1816 r.²⁵ Podejście to zostało później przyjęte w doktrynie i znalazło swój wyraz w niemieckim kodeksie cywilnym z 1896 r.²⁶ Ujęcie istoty osobowości prawnej fundacji do dzisiaj budzi w doktrynie prawnej szereg wątpliwości. Obecnie dominuje pogląd, że fundacja jest organizacją o charakterze niekorporacyjnym, realizującą określone cele za pomocą majątku²⁷. Fundacje nie posiadają uprawnionych członków, lecz jedynie destynatariuszy. Fundacja, która spełnia warunki prawne wynikające z kodeksu cywilnego powinna zostać uznana przez władze państwowe. W postępowaniu o uznanie są badane tylko formalne warunki. Przede wszystkim musi istnieć cel fundacyjny.

²⁵ A. Heise, *Grundriss eines Systems des allgemeinen Zivilrechts*, wyd. II, Heidelberg 1816, s. 21/2.

²⁶ D. Pleimes, *Irrwege der Dogmatik im Stiftungsrecht*, Münster Köln 1954, s. 74.

²⁷ Jednakowe lub zbliżone definicje fundacji prezentują: H. Ebersbach, *Handbuch des deutschen Stiftungsrechts*, Göttingen 1972, s. 15; K. Larenz, *Allgemeiner Teil des Deutschen Bürgerlichen Rechts* § 17, München 1967; H. Lange, *BGB Allgemeiner Teil*, wyd. 15, München 1874, s. 190.

3. Spółki

Spółka jest to połączenie kilku osób dla realizacji określonego celu. Podstawowym typem spółki jest spółka prawa cywilnego – *Gesellschaft des bürgerlichen Rechts* BGB-G (§ 705-740 BGB). Z kolei Kodeks handlowy z 10 maja 1897 r. (HGB)²⁸ zawiera regulacje dotyczące spółki jawnej – *Offene Handelsgesellschaft* OHG (§ 105) i spółki komandytowej – *Kommanditgesellschaft* KG (§ 161). Spółki osobowe w prawie niemieckim nie posiadają osobowości prawnej. Ustawą z dnia 25 lipca 1994 r. została wprowadzona do niemieckiego systemu prawnego spółka partnerska (PartG)²⁹ jako organizacja zrzeszająca przedstawicieli wolnych zawodów, która wpisywana jest do rejestru spółek partnerskich. W następstwie wpisu spółka może być samodzielnym podmiotem praw i obowiązków, nie została jednak wyposażona w osobowość prawną. Natomiast spółki kapitałowe (spółka komandytowo-akcyjna KGaA, spółka z o.o. GmbH i spółka akcyjna AG) oraz zarejestrowane spółdzielnie posiadają osobowość prawną. Podmioty te uzyskują osobowość prawną w momencie zarejestrowania w rejestrze handlowym. Regulacje dotyczące spółki z o.o. znajdują się w ustawie o spółkach z ograniczoną odpowiedzialnością³⁰ (GmbHG). Spółka z o.o. jest wpisywana do rejestru sądowego znajdującego się w okręgu jej siedziby (§ 7 GmbHG). Spółka z o.o. może być utworzona przez jedną lub kilka osób dla realizacji każdego ustawowego celu. Spółka ta może być podmiotem praw i obowiązków, nabywać własność nieruchomości i inne prawa rzeczowe, pozywać i być pozywana. Za zobowiązania spółki wobec wierzycieli odpowiada ona całym swoim majątkiem na podstawie § 13 ust. 1 i 2 GmbHG. Wspólnicy nie odpowiadają osobiście za zobowiązania tej spółki.

Stosownie do § 1 ustawy z dnia 6 września 1965 r. o spółkach akcyjnych³¹ (AktG) spółka akcyjna posiada osobowość prawną i odpo-

²⁸ Deutsches Handelsgesetzbuch 10.05.1897 r. <http://dejure.org/gesetze/HGB>.

²⁹ Ustawa z dnia 25 lipca 1994 r. o spółkach partnerskich przedstawicieli wolnych zawodów – PartGG.

³⁰ Deutsches Gesetz über die Gesellschaften mit beschränkter Haftung; <http://www.gmbh-gesetz.de>.

³¹ Aktiengesetz (AktG) z 6.09.1965 r. <http://www.aktiengesetz.de>.

wiada za swoje zobowiązania własnym majątkiem tej spółki. Kapitał zakładowy spółki podzielony jest na akcje. Utworzenie spółki akcyjnej następuje z chwilą sporządzenia notarialnie potwierzonego statutu, przez zarejestrowanie zaś nabywa ona osobowość prawną (§ 41 ust. 1 zd. 1 AktG). Przed rejestracją spółki AG należy wpłacić przynajmniej jedną czwartą kapitału założycielskiego w gotówce. Akcjonariusze spółki nie są osobiście odpowiedzialni za jej zobowiązania. Z kolei spółka komandytowo-akcyjna³² (KGaA) uregulowana jest w części drugiej (§ 278-290) ustawy o spółkach akcyjnych. Zgodnie z § 278 AktG spółka komandytowo-akcyjna posiada osobowość prawną³³. Przynajmniej jeden wspólnik w tej spółce ponosi nieograniczoną osobistą odpowiedzialność za zobowiązania spółki komandytowo-akcyjnej (komplementariusz), a co najmniej jeden wspólnik jest akcjonariuszem. W zakresie stosunków prawnych komplementariuszy, zarówno między sobą, wobec akcjonariuszy, jak i wobec osób trzecich, a także do wkładów tych wspólników stosuje się odpowiednio przepisy kodeksu handlowego (HGB) odnośnie do spółki komandytowej. Natomiast do pozostałych zagadnień nieuregulowanych w § 278-290 stosuje się odpowiednio przepisy części pierwszej AktG o spółce akcyjnej. Zatem spółka komandytowo-akcyjna łączy w sobie elementy strukturalne spółek osobowych i kapitałowych³⁴. Fakt przyznania spółce komandytowo-akcyjnej przez ustawodawcę niemieckiego osobowości prawnej przesądził jednak o zakwalifikowaniu tej formy prawnej do spółek kapitałowych. Natomiast w polskim kodeksie spółek handlowych spółka komandytowo-akcyjna nie posiada osobowości prawnej i zaliczana jest do spółek osobowych.

³² Kommanditgesellschaft auf Aktien (KGaA); http://rechtliches.de/info_AktG.html

³³ Por. analizę prawnoporównawczą spółki komandytowo-akcyjnej: R. S e t h e, *Die personalistische Kapitalgesellschaft mit Börsenzugang*, wyd. 1, Köln 1996; por. także A. S z u m a ń s k i, *Spółka komandytowo-akcyjna*, PPH 1998, nr 4, s. 15 i nast.; A. K i d y b a, *Spółka komandytowo-akcyjna w Niemczech i projekcie prawa spółek handlowych*, PPH 2000, nr 3, s. 1 i nast. oraz H. U r b a ń c z y k, *Prowadzenie spraw spółki w spółce komandytowo-akcyjnej. Uwagi prawnoporównawcze*, Prawo Spółek 2000, nr 12, s. 4 i nast.

³⁴ Por. F. G r a f m ü l l e r, *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien als geeignete Rechtsform für börsenwillige Familienunternehmen*, Frankfurt am Main 1993, s. 61; M. A m m e n w e r t h, *Die Kommanditgesellschaft auf Aktien (KGaA) – Eine Rechtsformalternative für personenbezogene Unternehmen?*, Frankfurt am Main 1997, s. 17.

4. Spółdzielnia

Ustawa z 1 maja 1889 r. o spółdzielniach zarobkowych i gospodarczych (*Gesetz betreffend die Erwerbs- und Wirtschaftsgenossenschaften – EWWG*) regulowała w Niemczech zakładanie, funkcjonowanie i ustanie spółdzielni. Akt ten obowiązuje obecnie w nowym brzmieniu, nadanym ustawą z dnia 19 sierpnia 1994 r., która zmieniła też jego nazwę. Ustawa ta, dotycząca spółdzielni gospodarczych³⁵ (ustawa spółdzielcza GenG) reguluje m.in. zakładanie spółdzielni i jej działalność. Spółdzielnia jest formą mieszaną, na którą składają się regulacje dotyczące stowarzyszeń oraz spółek kapitałowych. Podmiot ten zakładany jest w celach gospodarczych lub w celu popierania działalności swoich członków. Zgodnie z § 2 GenG za zobowiązania spółdzielnia odpowiada własnym majątkiem, a odpowiedzialność majątkowa członków spółdzielni polega na uregulowaniu obowiązku dopłat wobec spółdzielni. Przynajmniej siedem osób może założyć spółdzielnię (§ 4 GenG). Zarejestrowana spółdzielnia może nabywać prawa, w tym własność nieruchomości i inne prawa rzeczowe, zaciągać zobowiązania, pozywać i być pozywana.

5. Osoby prawne prawa publicznego

Doktryna niemiecka wprowadziła podział na prawo publiczne i prawo prywatne. Osoby prawne prawa publicznego są to osoby prawne, których organizacja regulowana jest przez normy prawa publicznego, a tworzone są w celu realizowania zadań publicznych. Osoby prawne prawa publicznego uczestniczą także w stosunkach prawnych z zakresu prawa prywatnego. Do osób tych należą państwo, gminy (§ 1 II BbgGO³⁶), kraje związkowe, korporacje (§ 2 I BbgHG³⁷), zakłady administracyjne oraz fundacje prawa publicznego.

³⁵ Genossenschaftsgesetz – GenG; <http://bundesrecht.juris.de/bundesrecht/geng/index.html>.

³⁶ Ordynacja gminna dla kraju Brandenburgia (BbgGO) Brandenburgische Gemeindeordnung.

³⁷ Ustawa szkoły wyższej kraju Brandenburgia, Brandenburgisches Hochschulgesetz – BbgHG; § 2 tej ustawy stanowi, że państwowe szkoły wyższe są to korporacje prawa publicznego i jednocześnie państwowe organizacje. Państwo wprowadza regulacje ustawowe, w tym wymóg uzyskania zezwolenia na utworzenie szkoły wyższej.

IV. Osobowość prawna w prawie angielskim

W Anglii nie występuje formalny podział prawa prywatnego na prawo cywilne i prawo handlowe. Z tego też względu nie dzieli się spółek na spółki prawa cywilnego i spółki prawa handlowego. Angielski system prawny nie wykształcił ani ogólnego pojęcia „spółka”, ani też typu umowy określanej jako „umowa spółki”. Ogólną nazwą służącą w Anglii do określania wszystkich rodzajów spółek jest termin *company*. Kontynentalne dyskusje na temat teorii osób prawnych nie wywarły wpływu na angielski system prawny. Literatura angielska używa raczej form opisowych, wskazując, jakie działania może podejmować dana korporacja³⁸. Istotnym aktem jest ustawa o spółkach (*Companies Act*) z 1985 r., ujednolicająca uregulowania w tym zakresie. Związane z tą ustawą akty wykonawcze zawierają przykładowe akty o utworzeniu i statuty różnych typów spółek³⁹.

1. Sposoby powstania spółek i ich rodzaje

Podstawowym kryterium, według którego rozróżnia się w prawie angielskim poszczególne rodzaje spółek jest instytucja inkorporacji (*incorporation*). Jest to procedura służąca do tworzenia odrębnej od osób występujących w spółce osoby prawnej. Zgodnie z tego rodzaju podejściem spółki dzielą się na spółki utworzone przez zawarcie umowy oraz spółki powołane w drodze postępowania inkorporacyjnego. Pierwsza grupa spółek występuje pod pojęciem *partnerships*, a druga – *corporations*. Spółki typu *partnerships* nie posiadają osobowości prawnej, z wyjątkiem spółek utworzonych na terenie Szkocji. Są one porównywalne ze spółkami osobowymi w systemach prawnych państw Europy kontynentalnej. Wspólnik w *partnership* występuje pod pojęciem partner, natomiast w spółkach inkorporowanych nazywa się go członkiem (*member*). Odnosnie do spółki typu *partnership* wyróżnia się *partnership* o charakterze ogólnym (*general partnership*, tj. spółkę zwykłą zwaną także spółką jawną)

³⁸ Por. G. M o r s e, *Charlesworth & Morse: Company Law*, 14th ed, Sweet & Maxwell/Stevens, London, 1991, s. 3-5; por. też orzeczenie w sprawie *Salomon & A. Salomon & Co. Ltd.* [1897], A.C. 22 House of Lords.

³⁹ Por. G. M o r s e, *Charlesworth & Morse...*, s. 12-16.

oraz *limited partnership*, tzn. spółkę zwykłą z ograniczoną odpowiedzialnością części wspólników zwaną również spółką komandytową. Z kolei spółka zwykła z ograniczoną odpowiedzialnością (*Limited Liability Partnerships LLP*) jest formą działalności podmiotu, która posiada osobowość prawną. Ustawa dotycząca spółki zwykłej z ograniczoną odpowiedzialnością z 2000 r. (*Limited Liability Partnerships Act 2000*), oraz regulacje dotyczące tej spółki z 2001 (*Limited Liability Partnerships Regulations 2001*) weszły w życie 6 kwietnia 2001 r.⁴⁰ Każda osoba fizyczna i prawna może być członkiem LLP. Spółka ta podobna jest bardziej do *companies* niż do *partnerships*. Wspólnicy rejestrują LLP w rejestrze spółek (*Companies House*).

Spółki tworzone na podstawie ustaw o spółkach (*Companies Acts*) stają się w wyniku rejestracji osobami prawnymi. Zwane są one, ze względu na sposób inkorporacji, spółkami zarejestrowanymi (*registered companies*). Spółki zarejestrowane pełnią istotną rolę w stosunkach handlowych. Dzielą się one na spółki publiczne (*public company*) i spółki prywatne (*private company*). *Companies Act 1985* reguluje cechy spółki publicznej, zaliczając z kolei do spółek prywatnych podmioty nieposiadające tych cech. Biorąc pod uwagę kryterium zakresu ponoszonej przez członków spółki odpowiedzialności, wyróżnia się trzy rodzaje spółek zarejestrowanych: spółkę z odpowiedzialnością do wysokości udziałów (*company limited by shares*), spółkę z odpowiedzialnością do wysokości gwarancji (*company limited by guarantee*) oraz spółkę z nieograniczoną odpowiedzialnością (*unlimited company*).

⁴⁰ W 1997 r. na wyspie Jersey została przyjęta ustawa o spółkach partnerskich – The Limited Liability Partnerships (Jersey) Law 1997, uchwalona 19 listopada 1996 r., weszła w życie 1.10.1997 r.; zgodnie z art. 2 ust. 4 wskazanej ustawy założone na wyspie Jersey spółki partnerskie posiadają osobowość prawną. Mimo odrębnej podmiotowości prawnej spółki partnerzy ponoszą odpowiedzialność za własne błędy, ale nie ponoszą odpowiedzialności za błędy pozostałych partnerów. Nadanie spółkom partnerskim z siedzibą na Jersey osobowości prawnej nie oznaczało opodatkowania tych podmiotów podatkiem dochodowym od osób prawnych. Por. A. K a p p e s, *Uwagi o reformie prawa spółek*, Palestra 1998, nr 9-10, s. 9.

2. Spółka zwykła z ograniczoną odpowiedzialnością (*Limited Liability Partnerships*)

LLP może rozpocząć działalność po wydaniu zaświadczenia o rejestracji (*Certificate of Registration*). Członkowie LLP zwani są “*members*” lub “*designated members*”. Zgodnie z art. 1 ust. 2 ustawy z 2000 r. LLP posiada osobowość prawną⁴¹. Do powstania LLP niezbędny jest udział dwóch lub więcej wspólników, dostarczenie do rejestru (*Registrar of Companies at Companies House*) dokumentów utworzonego podmiotu (*incorporation dokument*) oraz oświadczenie osoby, która podpisała *incorporation dokument*, lub notariusza uczestniczącego w tworzeniu LLP, że wszystkie regulowane prawem wymagania zostały spełnione. Jeśli umowa nie wskazuje *designated members*, wówczas wszyscy członkowie otrzymują taki status. Członkowie ci są odpowiedzialni za określone zobowiązania, za które w spółkach ponoszą odpowiedzialność dyrektorzy, m.in. za zgłoszenie spółki do rejestru i zgłoszenie upadłości. Członkowie LLP ponoszą jedynie zredukowaną odpowiedzialność wobec wierzycieli, jednak nie jest to ograniczenie odpowiedzialności identyczne z tym, które występuje w spółkach z ograniczoną odpowiedzialnością. LLP ponosi odpowiedzialność wkładami kapitałowymi. Jeśli w spółce pozostaje tylko jeden wspólnik przez okres dłuższy niż sześć miesięcy, to wspólnik ten staje się solidarnie ze spółką odpowiedzialny za zobowiązania zaciągnięte po upływie sześciomiesięcznego okresu.

3. Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością do wysokości udziałów (*Private Company Limited by shares – Ltd.*)

Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością do wysokości udziałów, zwana także spółką komandytowo-akcyjną⁴² oraz spółka akcyjna charakteryzują się dużym podobieństwem nie tylko pod względem konstrukcji organizacyjno-prawnej, na którą składa się m.in. posiadanie statusu osoby

⁴¹ Art. 1(2) ustawy z 2000 r.: A limited liability partnership is a body corporate (with legal personality separate from that of its members) which is formed by being incorporated under this Act.

⁴² Zob. R. L e w a n d o w s k i, *Spółka komandytowo-akcyjna w prawie brytyjskim na tle prawnoporównawczym*, Prawo Spółek 2005, nr 12, s. 23-27.

prawnej, ale także pod względem warunków ich tworzenia. Spółki te nabywają osobowość prawną w momencie rejestracji, po spełnieniu wymogów ustawowych, tj. po wpisaniu do właściwego rejestru danych o prawidłowo powstałej spółce (*incorporation*)⁴³. Utworzenie spółki związane jest z przyjęciem aktu założycielskiego, który składa się z dwóch konstytutywnych dokumentów: *memorandum of association*, który stanowi podstawę działalności spółki oraz *articles of association* regulujący wewnętrzne stosunki w spółce⁴⁴. Spółka wpisywana jest do rejestru spółek (*Companies Registry*), co następnie znajduje swoje potwierdzenie w wydawanym zaświadczeniu o wpisie (*certificate of incorporation*). W *private company limited by shares* kapitał podzielony jest na udziały/akcje, odpowiedzialność wspólników jest ograniczona w *memorandum of association* do wysokości ich wkładów. Kierownictwo i reprezentacja tej spółki powierzona została co najmniej jednemu dyrektorowi (osoba fizyczna lub prawna, niekoniecznie wspólnik) lub zarządowi (*board of directors*). Na podstawie art. 306(1) *Companies Act* 1985⁴⁵ istnieje możliwość uregulowania w statucie nieograniczonej odpowiedzialności dyrektorów⁴⁶, która rozpoczyna się po przeprowadzeniu likwidacji. Osobista odpowiedzialność dyrektorów polega na obowiązku uiszczenia dopłat w celu spłaty długów spółki. Uzyskanie przez dyrektora statusu akcjonariusza nie ma wpływu na zakres jego odpowiedzialności wobec osób trzecich ani na jego uprawnienie do prowadzenia spraw spółki.

⁴³ Jak wskazuje M. Trzebiatowski (*Spółka z o.o. w organizacji w Europie Zachodniej*, Warszawa 2001, s. 239), system brytyjski nadal utrzymuje w mocy tradycyjne procedury powstawania korporacji oparte na koncesji. Stąd też wskazuje się w tym systemie na podział korporacji na korporacje koncesjonowane (*chartered corporations*) i korporacje normatywne (*statutory corporations*). Do tych ostatnich zaliczane są spółki, ale wśród nich występują także takie, których powstanie zależy od wydania odpowiedniego dokumentu państwowego, tj. zezwolenia królewskiego (*royal charter*) lub aktu parlamentu (*act of parliament*).

⁴⁴ Por. R. Lewandowski, *Private limited company w Anglii i Walii a spółka z ograniczoną odpowiedzialnością w Polsce – wybrane aspekty prawnoporównawcze*, Rejent 2005, nr 2, s. 104-106.

⁴⁵ Zob. art. 306(1) *Companies Act* 1985: http://britlaw.free.fr/company/companies_act_1985.htm

⁴⁶ Zob. Ch. Taylor w: L.J. Smith, C. De Cussy, Ch. Taylor, T. Włodyka, *Prawo spółek w Republice Federalnej Niemiec, Wielkiej Brytanii, Francji i Włoszech*, Kraków 2000, s. 114 oraz R. Lewandowski, *Spółka komandytowo-akcyjna...*, s. 24-26.

4. Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością do wysokości gwarancji (*Private Company Limited by guarantee – Ltd.*)

Spółka z odpowiedzialnością ograniczoną do wysokości gwarancji jest najczęściej rodzajem spółki zakładanej przy zrzeszaniu się osób z określonych branż zawodowych czy handlowych. W spółce tej wspólnicy zobowiązują się odpowiadać za zobowiązania spółki do wysokości określonej, gwarantowanej w umowie (akcie założycielskim) kwoty kapitału, którego wniesienie jest konieczne dopiero w przypadku rozwiązania spółki czy likwidacji, kiedy to powstaje owa odpowiedzialność. W przypadku *Private Company Limited by guarantee* chodzi zatem nie o spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością, ale o spółkę z ograniczonym, potencjalnym obowiązkiem wpłaty kapitału. Na skutek rejestracji spółki następuje przekształcenie grupy osób w osobę prawną oraz wydanie zaświadczenia o wpisie.

5. Spółka publiczna (*Public limited company – Plc.*)

Public limited company jest rodzajem spółki w angielskim systemie prawnym, który jest porównywalny ze spółką akcyjną w systemach państw Europy kontynentalnej. *Public company* musi posiadać co najmniej dwóch akcjonariuszy⁴⁷. Spółka ta może być utworzona tylko na podstawie kapitału składającego się z akcji (*share capital*). Wymagania rejestracyjne związane z rejestracją spółki akcyjnej przypominają analogiczne wymagania dla rejestracji spółki z o.o. Zatem wpis do rejestru następuje na podstawie aktu założycielskiego stwierdzającego tworzenie spółki publicznej. Sama inkorporacja przez wpis do rejestru nie jest wystarczająca do rozpoczęcia działalności. Niezbędne jest jeszcze wystawienie przez urząd rejestrowy (*registrar of companies*) dodatkowego certyfikatu niezależnego od certyfikatu rejestracji, który poświadcza istnienie kapitału założycielskiego. Co najmniej jedna czwarta tej sumy musi zostać uiszczona z góry, podczas gdy w przypadku spółki z o.o. nie istnieje wymagane minimum kapitałowe. Odpowiedzialność akcjonariuszy spółki akcyjnej ogranicza się do wartości posiadanych przez nich akcji.

⁴⁷ Brytyjskie prawo spółek kapitałowych reguluje spółkę *public company* i *private company* jako dwa różne typy tej samej struktury spółki kapitałowej.

V. Osobowość prawna w prawie amerykańskim

Jednolity kodeks handlowy (*Uniform Commercial Code – UCC*) obowiązuje w poszczególnych stanach pod postacią odpowiednich ustaw stanowych. Ustawy te są w zasadzie sporządzone według układu i kolejności przepisów, jakie przyjęto we wzorcowym tekście *Uniform Commercial Code*. Problematyka tworzenia organizacji posiadających podmiotowość prawną (*corporations*) jest w znacznej mierze regulowana przez prawo poszczególnych stanów. Występują jednak różnice między poszczególnymi regulacjami stanowymi. Podobnie jak w innych systemach prawnych największe znaczenie mają spółki kapitałowe, brak jest jednak kontynentalnego podziału na spółki akcyjne i z ograniczoną odpowiedzialnością. Ponadto w Stanach Zjednoczonych nie występuje instytucja rejestru w ujęciu porównywalnym do rejestrów handlowych w państwach kontynentalnej Europy. Postępowanie zbliżone do postępowania rejestrowego dokonywane jest za pomocą czynności określanych jako *filing* i jest analogicznie jak w Anglii ograniczone do spółek kapitałowych typu: *business corporations*, występujących również pod nazwą *corporations for profits* oraz spółek komandytowych (*limited partnerships*) i obcych *business corporations* lub *limited partnerships*. Postępowanie określane jako *filing* odnośnie do spółek krajowych ma na celu doprowadzenie do powstania zakładanej spółki, co związane jest przy spółkach kapitałowych z utworzeniem nowej osoby prawnej (inkorporacją).

1. *Partnership* w prawie amerykańskim

W większości krajów wiele dyskutowano nad tym, czy *partnership* (spółka osobowa) powinna nadal pozostać zdefiniowana jako umowa, zobowiązanie czy też należy uznać ją za przedsiębiorstwo z odrębną osobowością prawną. Prawodawstwa Luksemburga, Norwegii, Czech, Polski oraz Szwecji, Belgii, Szwajcarii i Niemiec nadają w pełnym lub oznaczonym zakresie podmiotowość prawną osobowym spółkom handlowym. W Stanach Zjednoczonych oraz Wielkiej Brytanii pierwotnie źródłem prawa był system *common law* i *Uniform Partnership Law* z 1914 wzorowany na brytyjskim *Partnership Act* z 1890, na podstawie których spółki osobowe nie zostały uznane za osoby prawne, ale za zrzeszenia wspólników. Obecnie § 201 *Revised Uniform Partnership Act* (RUPA)

z 1994 stanowi, że *partnership* w prawie amerykańskim jest podmiotem odrębnym od jego wspólników. Z kolei w Wielkiej Brytanii komisja prawna sporządzająca sprawozdanie dotyczące prawa spółek osobowych wskazała w nim, że utworzenie podmiotu posiadającego oddzielną osobowość prawną powinno zostać wprowadzone jako prawo dokonania przez wspólnika wyboru odpowiedniej formy prawnej dla podejmowanej działalności. W rezultacie w prawie brytyjskim została uregulowana przez *Limited Liability Partnerships Act 2000* posiadająca osobowość prawną spółka partnerska (*Limited Liability Partnership*, LLP).

Poniżej odniosę się do występujących w prawie amerykańskim spółek osobowych działających w formie: *general partnership*, *limited partnership* oraz *limited liability partnership*.

2. Spółka jawna (*general partnership*) i nadanie jej osobowości prawnej

Uniform Partnership Act (UPA) i *Revised Uniform Partnership Act* z 1997 (*RUPA*) są to jednolite akty prawne zawierające modelowe rozwiązania uregulowanych w nich kwestii⁴⁸. Wersja z 1914 r. tego aktu (UPA) została następnie zmieniona przez *Revised Uniform Partnership Act* (RUPA) ogłoszony w 1992 i zmieniony w kolejnych latach. Przed dokonanymi zmianami wprowadzonymi do RUPA spółkę jawną, stosownie do brzmienia § 6 UPA, uważano za stowarzyszenie, zrzeszenie jej wspólników⁴⁹ utworzone przez dwie lub więcej osób w celu prowadzenia jako współwłaściciele nastawionej na zysk działalności⁵⁰. Po zmianach, zgodnie z § 201 RUPA z 1994 spółka jawna traktowana jest jako podmiot wyodrębniony od swoich wspólników⁵¹. W rezultacie zgodnie z § 203 RUPA spółka jawna posiada własny majątek odrębny od majątku wspólników. Spółka jawna może we własnym imieniu pozywać i być pozywana, a wierzyciele najpierw muszą dochodzić swoich praw od spółki jawnej, a dopiero później od wspólników, którzy ponoszą nieograniczoną,

⁴⁸ Proponowane przez the National Conference of Commissioners on Uniform State Laws (NCCUSL).

⁴⁹ A partnership is a collection, or aggregate, of its partners.

⁵⁰ An association of two or more persons to carry on as co-owners a business for profit.

⁵¹ A partnership is an entity distinct from its partners.

osobistą i solidarną odpowiedzialność za zobowiązania spółki (§ 307 RUPA). Spółka jawna nie jest podatnikiem podatku dochodowego od osób prawnych, a dochody uzyskują sami jej wspólnicy. Rejestracja tej spółki, stosownie do § 303 RUPA, nie jest obowiązkowa. Wspólnicy reprezentują spółkę jawną oraz ponoszą jednakowe udziały w zyskach i stratach, chyba że umowa spółki stanowi inaczej. W przypadku wystąpienia wspólnika ze spółki jawnej spółka ta może dalej prowadzić swoją działalność.

3. Spółka komandytowa (*limited partnership*)

W Stanach Zjednoczonych spółka komandytowa (*Limited Partnership, LP*) jest najbardziej znana w przemyśle filmowym albo w działalności, która koncentruje się na jednym lub ograniczonym czasowo przedsięwzięciu. Wiele stanów adoptowało *Revised Uniform Limited Partnership Act* z 1976 ze zmianami z 1985 (RULPA). Następnie *Uniform Limited Partnership Act* z 2001 (Re-RULPA) lub (ULPA)⁵², który stanowi w § 101(7), że spółka komandytowa jest spółką osobową, w której skład wchodzi jeden lub więcej wspólników ponoszących nieograniczoną odpowiedzialność za zobowiązania (*general partners*) i jeden lub więcej wspólników ponoszących ograniczoną odpowiedzialność (*limited partners*). *General partners* zarządzają spółką, natomiast *limited partners* są jedynie właścicielami wniesionych wkładów i nie mogą uczestniczyć w zarządzaniu spółką. Status *general partners* w spółce komandytowej uregulowany jest analogicznie jak sytuacja wspólników w spółce jawnej. Ponoszą oni nieograniczoną, osobistą i solidarną odpowiedzialność za zobowiązania. Stosownie do § 104 ULPA spółka komandytowa jest podmiotem (osobą prawną) wyodrębnionym od swych wspólników⁵³. Spółka komandytowa rejestrowana jest w odpowiednim urzędzie. Spółka ta może we własnym imieniu nabywać prawa i zobowiązania, pozywać i być pozywana. W większości stanów LP może przekształcić się w spółkę komandytową z ograniczoną odpowiedzialnością *limited liability limited partnership (LLLP)*. LLLP jest nową formą działalności handlowej. Składa się ta spółka, analogicznie jak spółka komandytowa, z jednego lub

⁵² Uniform Limited Partnership Act z 1916 został zmieniony przez Revisedn Uniform Limited Partnership Act z 2001.

⁵³ *A limited partnership is an entity distinct from its partners.*

więcej wspólników odpowiadających w sposób nieograniczony oraz jednego lub więcej wspólników ponoszących ograniczoną odpowiedzialność. Pierwszy typ wspólników (*general partners*) zarządza LLLP, natomiast *limited partners* mają jedynie interes majątkowy. *General partner* w LLLP ma taką samą ochronę prawną związaną z odpowiedzialnością, jak *limited partner* w odniesieniu do czynów niedozwolonych jego profesjonalnych partnerów. W LLLP każdy wspólnik odpowiada jedynie za zaciągnięte zobowiązania spółki do wysokości swojego wkładu, a nie za zaniedbania czy inne czyny bezprawne wyrządzone działaniem innych partnerów w czasie prowadzenia działalności przez spółkę. W LLLP wspólnicy (*general partners*) muszą zostać wpisani przez organ rejestrowy do rejestru w celu ograniczenia ich odpowiedzialności.

4. Spółka partnerska (*Limited Liability Partnership*)

Proces wprowadzania spółki partnerskiej w Stanach Zjednoczonych został zapoczątkowany uchwaleniem w 1991 r. w Teksasie ustawy *Original Texas LLP Legislation*⁵⁴. Powodem wprowadzenia do obrotu gospodarczego spółki partnerskiej (*LLP*) była duża ilość powództw przeciwko firmom prawniczym o postępowanie niezgodne z etyką zawodową i niewłaściwe doradztwo. W wyniku przegranych procesów odpowiedzialność majątkową ponosili nie tylko ci wspólnicy, którzy osobiście zajmowali się doradztwem, ale i ci, którzy nie wiedzieli o świadczeniu tego rodzaju usług⁵⁵. Wskazywano na konieczność dokonania zmian zasad odpowiedzialności, co znalazło swój wyraz w regulacjach dotyczących spółki partnerskiej. Podstawowym aktem prawnym normującym spółkę partnerską o charakterze ponadstanowym jest ustawa *Uniform Partnership Act* (UPA)⁵⁶. Wyróżnia się dwa sposoby utworzenia spółki partner-

⁵⁴ 1 stycznia 1994 r. weszła w życie ustawa *Texas LLP Legislation*, która została uchwalona w 1993 r.; por. M. A s ł a n o w i c z, *Instytucja spółki partnerskiej w wybranych europejskich systemach prawnych a prawo polskie*, Prawo Spółek 1999, nr 10, s. 40.

⁵⁵ Por. M. A s ł a n o w i c z, *Charakter prawny spółki partnerskiej*, PiP 1998, nr 7, s. 65-67; A. K i d y b a, *Spółka partnerska w prawie niemieckim i projekcie prawa spółek handlowych*, Prawo Spółek 1999, nr 9, s. 7 oraz A. K l a n k, *Spółka partnerska w polskim kodeksie spółek handlowych i prawie amerykańskim*, Prawo Spółek 2001, nr 1, s. 24.

⁵⁶ Patrz: http://www.law.upenn.edu/bll/ulc/ulc_frame.htm

skiej⁵⁷. Pierwotny, gdy wspólnicy decydują się przy planowaniu utworzenia spółki na zawarcie umowy spółki partnerskiej i wtórny, gdy spółka partnerska powstaje w wyniku przekształcenia spółki jawnej (*Partnership*). Spółka ta w prawie amerykańskim podlega rejestracji, ale wiele stanów uzależnia dokonanie wpisu do rejestru od uzyskania obowiązkowego ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej⁵⁸. LLP posiada osobowość prawną na podstawie § 201(a) RUPA⁵⁹. Zgodnie z art. 3 § 306 ust. c UPA za zobowiązania spółki powstałe w czasie, gdy występowała ona w postaci *Limited Liability Partnership* odpowiada wyłącznie spółka. LLP pod względem podatkowym traktowana jest jak *general partnership*, to znaczy jest wyłączona z obowiązku płacenia podatku dochodowego od osób prawnych.

5. Spółki kapitałowe

Proces tworzenia spółki (*incorporation*) zmierzający do utworzenia nowej osoby prawnej polega na sporządzeniu dokumentu wskazującego rodzaj i podstawowe dane spółki i wniesieniu go, wraz z uiszczeniem stosownych opłat, do rejestru stanowego w celu dokonania rejestracji. Przepisy w zasadzie nie wskazują momentu nabycia osobowości prawnej. Nie jest to powiązane automatycznie z rejestracją. Ograniczenie odpowiedzialności następuje po dopełnieniu wszelkich formalności. Następnie kolejnym etapem jest wyposażenie osoby prawnej w składniki mienia. Podmioty zajmujące się merytoryczną stroną działalności przyszłej spółki, tzw. promotorzy, odpowiadają wobec osób trzecich na zasadach porównywalnych do istniejących w systemach kontynentalnych dotyczących

⁵⁷ Szerzej o regulacji spółki partnerskiej w prawie amerykańskim, zob. m.in. R.R.Keatinge, A.D. Donn, G.W.Coleman, E.G.Hester, *Limited liability partnership: the next step in the evolution of the unincorporate business organization*, The Business Lawyer 1995, nr 51 – XI, s. 147-207.

⁵⁸ Zob. M.I.Lubaroff, B.L.Schorr, *Forming and Using Limited Liability Companies and Limited Liability Partnerships* 1994, New York 1993, s. 528.

⁵⁹ Art. 2 § 201 ust. a RUPA: *A partnership is an entity distinct from its partners*; zob. Też M. Asłanowicz, *Podmiotowość prawna spółki partnerskiej na tle pozostałych osobowych spółek handlowych*, PPH 1999, nr 4, s. 22.

osób działających⁶⁰. Zasadą jest osobista odpowiedzialność promotora za zobowiązania zaciągnięte w czasie tworzenia spółki, chyba że zostanie wykazana odmienna intencja stron.

Odnosząc się do wszystkich przedstawionych systemów prawnych, należy stwierdzić, że sposoby regulacji osobowości prawnej i formy prawne podmiotów wyposażonych w osobowość prawną są do siebie zbliżone, a wskazane różnice wynikają ze specyfiki ukształtowania danego systemu prawnego (jak w przypadku prawa angielskiego czy amerykańskiego wywodzących się z tradycji *common law*) czy też sytuacji ustrojowo-politycznej (odciskającej się szczególnie wyraźnie w prawie Federacji Rosyjskiej) oraz zapotrzebowania na daną formę działalności gospodarczej będącego rezultatem wieloletnich praktycznych doświadczeń (jak np. miało to miejsce w sytuacji LLP).

⁶⁰ W prawie amerykańskim nie ukształtował się odpowiednik koncepcji osoby prawnej w organizacji. Przyjmuje się, że spółka nie istnieje przed zakończeniem procesu jej tworzenia; por. L. Solomon, A.R. Palmiter, *Corporations*, wydanie 3, Aspen Law & Business 1999, s. 479-480; R. Tokarczyk, *Prawo amerykańskie*, Kraków 2000, s. 173-179.